

Széttartó szójelentések. Megjegyzések vendég szavunk történetéhez. A magyar szövegtani irodalom egyik jelentős képviselője, BALÁZS JÁNOS 1980-ban lehetségesnek és szükségesnek tartotta könyvében leszögezni, hogy „*vendég* szavunk eredetét [...] áthatolhatatlannak látszó, sűrű homály borítja”, igaz, mindjárt hozzáfűzte, hogy a szó, „bármennyire meglepő is, [...] úgy látszik, [...] Velence nevével hozható igen szoros kapcsolatba” (BALÁZS 1980: 277).

Ha figyelembe vennénk a TESz. harmadik kötetében, 1976-ban megjelent *vendég* szócikket (1113), amely szerint ’idegen származású, máshonnan jött személy’ jelentésű szavunk ismeretlen eredetű, akkor az első idézetet nem túl határozottan („úgy látszik”) megkérdőjelező második idézettel szemben mégis inkább az első tartalmát kellene érvényesnek elfogadnunk. Csakhogy közel egy emberöltővel korábban, 1946-ban megjelent már a *vendég* szó eredetéről egy meggondolkoztató fejtegetés, amellyel a második idézet tartalma eléggé kétségbevonhatatlanul összees, s amely 1956-ban szerzőjének gyűjtékes kötetébe is bekerült (SZABÉDI 1946/1956.). A *vendég* szóval kapcsolatban ebből a fejtegetésből idézem: „Kezdetben ’hospes Veneticus’ -t, majd később egyszerűen ’hospes’ -t jelentett” (SZABÉDI 1956: 47).

A szó eredetére a szerző gépiratos egyetemi jegyzetében is kitért. Megállapította, hogy a magyar királyság berendezkedésének korszakában: „Idegen nyelvűek voltak [...] nagy részben a tanult kézművesek és túlnyomó részben a kereskedők. Főként ezek alkották ennek a korszaknak hospeseit, vendégeit. Származásukra magának a *vendég* szónak a származása utal, amely végső fokon ugyanolyan eredetű, mint a ’jövvény’ jelentésű román *venetic* szó. Ez utóbbi a görög *venitikosz* közvetítésével, a magyar *vendég* szó pedig a német *Wenedig* közvetítésével a ’velencei’ jelentésű latin *veneticus*-ból származik, ma is örizve nyomát azoknak az élénk kereskedelmi kapcsolatoknak, melyek az éppen akkor felvirágzó velencei kereskedő állam és Kelet-Európa közt állottak fenn” (SZABÉDI 1957: 26).

A fent idézett 1980. évi kötet a hospesekről a következőképpen vélekedett: „azok a jövvények, akik vendégként először kerültek hozzánk, Velencéből érkezett zarándokfélék lehettek”. A zarándoklatok útvonala, amely a német–római birodalmat a bizánci császársággal kötötte össze, „az akkori Bulgária területén is átvezetett, amelynek földjén románok is laktak”. Valószínű tehát – fűzi hozzá a szerző –, hogy „e szomszéd nép is már akkoriban megismerkedett Velencével” (BALÁZS 1980: 279, 282).

Nos, a korábbi (1946/1956) és a későbbi (1980) megközelítésből egyaránt kitűnik, hogy a velencei kereskedőkhöz és/vagy zarándokokhoz másképpen viszonyultak „az akkori Bulgária területén” élő románok, és másképpen viszonyult a magyar királyság lakossága. Erről tanúskodik meggyőzően a román *venetic* szó ’idegen, jövvény, jöttment’ jelentése, valamint a magyar *vendég* szó megbecsülést érzékelhető, amelioratív hangulata.

A TESz.-től eltérően az EWUng. 1995-ben kiadott második kötetének, valamint a 2006-ban megjelent „Etimológiai szótár”-nak a vonatkozó adatai (1619, illetve 906–7) már egybecsengnek a *vendég* szó 1946/1956-ból idézett „velencei” eredeztetésével, s a fél évszázaddal korábbról idézett jelentésalakulással (’hospes Veneticus’ > ’hospes’) is egybecseng az utóbb említett szótár magyarázata a *vendég* szó jelentésváltozásáról: „A magyar szó először a velencei telepésekre vonatkozott, majd jelentésbővüléssel vált általában az idegenek [értelemszerűen: az idegenből érkezettek – M. H.] megnevezésévé” (907).

Megjegyzendő, hogy az ESz. a magyar *vendég* szót olasz jövvényiszónak tekinti, és a ’velencei’ jelentésű régi olasz *venedigo* szóval hozza összefüggésbe, míg a román *venetic* szó a szótári adatokból következően valószínűleg a ’venét’ jelentésű *venetico* népnévre vezethető vissza. A szótár szerint mindkét olasz szó a többes számban álló latin *Veneti* népnévből ered.

A hivatkozott irodalom

BALÁZS JÁNOS 1980. Magyar deákság. Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell. Elvek és utak. Magvető Kiadó, Bp.

- ESz. = ZAICZ GÁBOR főszerk., Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Tinta Kiadó, Bp., 2006.
- EWUng. = BENKŐ LORÁND főszerk., Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. I–III. Akadémiai Kiadó, Bp., 1993–1997.
- SZABÉDI LÁSZLÓ 1946/1956. Szavakban lappangó történelem. (Utunk 1946. VIII. 3.) In: Uő, Nyelv és irodalom. Cikkek és tanulmányok. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest. 46–50.
- SZABÉDI LÁSZLÓ 1956. Nyelv és irodalom. Cikkek és tanulmányok. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest.
- SZABÉDI LÁSZLÓ 1957. A magyar irodalmi nyelv története. Kolozsvár. [Gépirat.]
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk., A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–IV. Akadémiai Kiadó, Bp., 1967–1984.

MÓZES HUBA